

UDK 821.163.4.09Kranjčević M.

Izvorni naučni rad

Jasminka BRALA MUDROVČIĆ (Zadar)

Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću

jmudrovic@unizd.hr

PROZNO STVARALAŠTVO MILANA KRANJČEVIĆA

U radu se prikazuje prozno stvaralaštvo Milana Kranjčevića. Analiza novela, pripovijetki, romana i bajki potvrđuju ga kao jednog od konstruktivnijih književnika zapadnoga dijela Like, ali ga predstavljaju i jednim od većih čuvara tamošnjega narodnoga duha. Tematska autorova povezanost za sredinu Gacke, prodor u psihologiju junaka, humor, ironija, sarkazam, zrelost pisma i etičnost samo su neke od karakteristika Kranjčevićeve svježeg i proživljene proze.

Ključne riječi: *Milan Kranjčević, Katedra Čakavskoga sabora, Otočac*

Književnik Milan Kranjčević¹ svojim je djelovanjem dao znatan prilog rodnom gradu Otočcu. Njegov utjecaj osjeća se na svim područjima ljudskog djelovanja od književnosti, kiparstva, znanosti preko novinarstva do arheo-

¹ Milan Kranjčević je rođen 1959. u Otočcu. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Rijeci. Osim za vrijeme studija, cijelo vrijeme života boravi u zavičaju. Bavio se od 1990. gospodarstvom i politikom, a odmakom od političkoga života počinje se više baviti kulturom u regiji Gackoj. Od velikog značenja za očuvanje kulture u Otočcu je osnivanje 1997. godine Katedre Čakavskoga sabora pokrajine Gacke, čiji je Kranjčević osnivač i predsjednik od osnivanja do danas. Kranjčević je i potpredsjednik Čakavskoga sabora, krovne organizacije čakavskih katedra sa sjedištem u Žminju u Istri. Katedra je za svoj rad dobila brojna priznanja, među kojima je najvažnije javno priznanje Skupštine Ličko-senjske županije 2008. godine za osobiti doprinos i postignute rezultate na znanstvenim, umjetničkim, stručnim i kulturnim područjima te izniman doprinos očuvanju i afirmiranju čakavskoga narječja na području Grada Otočca i Ličko-senjske županije. Katedra njeguje i izdavačku djelatnost (tiskala je dvadesetak naslova: monografija, etnografskih djela, zbirki poezije, romana...), a zajedno s Institutom društvenih znanosti Ivo Pilar, pod pokroviteljstvom HAZU-a, Odsjeka za povijesne znanosti, organizirala je 2010. znanstveni skup pod nazivom *Gacka i Otočac u srednjem vijeku*, na kojem je Kranjčević sudjelovao s radom „Pojavnost horonima Gacka u hrvatskoj povijesti s refleksijom do suvremenosti“. Godinu prije izložio je rad „Položaj gacke čakavštine u odnosu na čakavsko narječje“ na skupu *Identitet Like* u organizaciji Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar.

logije i voditeljstva raznih udruga. Kranjčević se posvetio zavičajnoj kulturi po svim njenim segmentima (bavi se etnografijom, etnologijom, poviješću, gackim čakavskim dijalektom...), a sve je to našlo odjeka i u njegovom književnom stvaralaštvu. Književna ga svojstva čine jednim od konstruktivnijih književnika toga kraja, ali i jednim od većih graditelja, čuvara i zaštitnika tamošnjeg narodnog duha; istovremeno teme kojima se bavi mogu poprimiti općeljudsko, univerzalno obilježje, izvlačeći se iz regionalne zatvorenosti.

Kranjčević je autor tekstova objavljenih u *Vrili*, godišnjaku župa Otočkoga dekanata, a autor je i brojnih tekstova objavljenih u zbornicima *Grad Otočac* koji se tiskaju od 1997. godine. Istaknuo se i kao urednik brojnih monografija, rječnika, drama... među kojima je najnovije i najzanimljivije izdanje *Povijest Otočke pukovnije* Franza Bacha². Kao djelatnik Hrvatske gospodarske komore sudjelovao je u izradi kao suautor i autor dviju važnih i zanimljivih knjiga: *Gacka – Program integralnog upravljanja okolišem i održivi razvoj* (Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2005) i *Gačanska tradicijska kuharica – povratak zaboravljenih okusa* (Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2005). Dovršio je 2000. godine tekst knjige *Kompolje – narodni život i običaji autora Jure Grčevića*, autor je teksta također o Kompolju iz 1998. *Kompolje*, slijedi 1999. fotomonografija *Gacka – zemlja i voda* te monografija *Švica* 2003. godine (sva su djela u izdanju Katedre Čakavskoga sabora pokrajine Gacke). No, Kranjčević je najzanimljiviji po svom literarnom stvaralaštvu i autorstvu jednog od najobimnijih dijalektalnih rječnika uopće. Rječnik je tiskan 2003. godine pod naslovom *Ričnik gacke čakavščine – Konpoljski divan*. „Ovo osebujno djelo prvi je dijalektološki deskriptivni rječnik koji se odnosi na zavelebitsku čakavštinu na području rijeke Gacke, a do njegove pojave nije bilo ni značajnijeg popisa riječi toga kraja. Rječnik opisuje leksičku građu kompoljske čakavštine (riječ je o ikavsko-ekavskoj čakavštini šćakavskog tipa s troakcenatskim naglasnim sustavom) u 28000 natuknica, dok je riječi mnogo više, uz brojne frazeme. Građa obuhvaća razdoblje od jednog stoljeća jer se autor pri izradi rječnika koristio i etnografskim bilješkama koji se odnose na Kompolje, provjerivši te riječi kod najstarijih žitelja“ (Kekez, 2004: 271). U uvodu rječnika navode se točni brojevi podaci koji pridonose impresivnosti samoga djela. Dakle, rječnik ima ukupno 28000 natuknica. Ako se natuknicama pribroje pridjevi radni koji prate gotovo svaki glagol, broj se uvećava za oko 9000. Ako se k tomu pridoda još oko 5000 pridjeva trpnih, u rječniku je zabilježeno i obrađeno oko 42000 riječi. Potrebno je istaknuti i činjenicu da je ovo opsežno djelo rezultat rada samo jednog čovjeka. Naime, Kranjčević je sam sakupljao građu,

² Riječ je o prijevodu knjige u izdanju Hrvatskog instituta za povijest i Katedre Čakavskoga sabora pokrajine Gacke (Kranjčević je uz uredništvo prikazao i svoje prevoditeljske sposobnosti).

bilježio, provjeravao na terenu, akcentuirao, uredio rječnik, napravio kontrolna čitanja i korekture te nam ovim bogatstvom riječi otvorio na poseban način „obzor života kompoljskog puka, njegovog životnog ritma i iskustva u prošlosti i sadašnjosti, bogatstvo i granice njegovih načina egzistiranja, načina pojavljivanja kroz riječi, iskušavanje tog svijeta u međama pojedinačnog i zajedničkog života (...). Stoga pri susretu s knjigom *Ričnik* našu pozornost autor privlači nesumnjivom intelektualnom plodnošću, otkrivalačkim rezultatima, zapaženim radom na istraživanju posebnosti čakavskog govora na području Gacke, te sakupljanjem riječi koje žive u ruralnoj sredini i na širem području“ (Kovačević, 2005: 127). Iako o govoru čakavaca u Gackoj postoje pouzdani podatci (koji se mogu izvući iz radova ili pak knjiga; jedan od najboljih i najpoznatijih poznavatelja ovog govora je akademik Milan Moguš, koji je dao potporu autoru ovog rječnika sudjelovanjem na promociji istog u Otočcu i tako svojom nazočnošću naglasio važnost i vrijednost onoga što je Kranjčević napisao) ovaj rječnik je dobrodošao širem kulturnom krugu koja se zanima za jezičnu baštinu, sudbinu jednog naroda, duh jednog naroda u prošlosti i sadašnjosti. Sam je autor o nastajanju rječnika napisao sljedeće: „Čakavskim dijalektom sam se počeo intenzivnije baviti relativno kasno, pred nekih desetak godina. Na to me potakla jedna kritika prve zbirke pjesama *Krosna* otočke pjesnikinje Jadranke Prša, u kojoj je navedeno da pjesnikinja pišući na svome sinačkom idiomu piše mrtvim jezikom. Ta konstatacija me je toliko kosnula, čak ogorčila, pa sam se intenzivnije počeo baviti mrtvim jezicima’. Iz toga se rodila ideja da se pristupi slaganju rječnika gackoga čakavskog dijalekta. Kako sam se počeo baviti time, tako sam sve više dolazio do saznanja da se trebam ograničiti na kompoljski idiom, kojega najpotpunije i najbolje poznajem. Tako je kao rezultat višegodišnjega rada i nastao ovaj rječnik“ (Kranjčević, 2004: XI).

Taj „mrtvi jezik“ učinio je Kranjčević i više nego živim svojim književnim djelima, kojih je nemali broj i koja su mu priskrbila i solidnu bibliografiju: *In tyranos* – radio-dramski tekstovi u četiri sveska na gackom čakavskom dijalektu tiskani su 2008. godine; 2009. izašle su novele *Kičmasa* i sedamnaest klasičnih bajka ispričanih na gackom čakavskom dijalektu *Bajke za maće i 'ne zericu veće*; 2010. tiskane su tri drame pod nazivom *Suza smaragdna*; 2011. okušao se u pisanju pripovijedaka koje su objavljene pod naslovom *Čarolija kvaka i kava*, a 2012. objavljuje roman *Status i Tri neobične priče*.

Kranjčević je pisac koji još uvijek (bez obzira što već ima znatan broj objavljenih raznovrsnih djela) formira vlastitu književnu ličnost tek dospjevajući u zrelu vrhunsku fazu literarnog stvaralaštva (još nema posve zaokruženu književničku fizionomiju). Sklonost književnosti i jeziku navela ga je da postane članom Matice hrvatske, a priznanje kao pisac dobio je 9. prosinca 2011. godine postavši članom Društva hrvatskih književnika.

Kranjčevićeva dramska ostvarenja, pripadaju suvremenoj, moderno pisanoj književnosti, a istodobno svojim temeljima stoje čvrsto na tlu na kojem žive likovi, ukorijenjena u nj, duboko i snažno. Promatrajući cjelokupni Kranjčevićev dramski opus vidljiva je tematska autorova povezanost za sredinu Gacke i njezine ljude uz uočavanje socijalnog statusa. Autora zaokupljaju životi junaka. I tu Kranjčević dolazi do novih literarnih traženja i tematskih inovacija. Bitna tema je prodor u psihologiju junaka ili uopće u unutrašnji život glavnih likova, u njihove emocionalne senzibilitete, u pitanje čovjeka kao individualne ličnosti u njegovom stalnom potvrđivanju ne samo kao društvenog, već i kao intelektualno-emocionalnog bića. Vezan je Kranjčević duboko za svoju regionalnu sredinu u kojoj i crpi pripovjedne motive, ali se snalazi i na posve drugim teritorijima i u posve drugim sredinama, gdje se susreće s drugim tipom ljudi. Tu opet dolazi do izražaja Kranjčevićeva sposobnost umjetničkog oblikovanja literarnih tema, nenadmašni smisao za nijansiranje psihičkih stanja i osjećaj za realistički detalj, kao i za simbol, metaforu... A iznad svega stoje humor, ironija i sarkazam. Čak se nazire snažna nota didaktičnosti, prosvjetiteljskog žara i moralizma (rezultat je takva stava velika epska sinteza o jednom kraju, njegovim ljudima i o njihovim identifikacijskim znamenjima: kulturi, jeziku, moralu, mentalitetu, narodnim običajima i ritualima), a sve se postiže nepretencioznim tekstovima kakvi njeguju duh spontanosti, opuštenosti, otvorenosti novim pitanjima i svim vidovima izražavanja.

Umjetnička snaga Kranjčevićeva leži u sposobnosti pronalaženja adekvatnog i snažnoga literarnog izraza za kreiranje svih situacija i stanja (neprestano traži bit i najdublji smisao ljudskog postojanja, prodire u srž čovjekove egzistencije), koja opisuje u svom književno-estetski vrijednom pozornosti opusu. Vrijedan dio tog opusa predstavlja njegovo prozno stvaralaštvo.

Promidžba gackoga čakavskoga dijalekta posebna je vrijednost zbirke novela *Kičmasa*. Kranjčević se predstavlja kao veliki ljubitelj jezika upozoravajući na pravo bogatstvo dijalekata čakavskoga i štokavskoga narječja koji se u Gackoj, na tako malenom prostoru, međusobno isprepleću, ali konzervativno čuvajući svaki svoju strukturu.³ Naime, zbirka novela *Kičmasa* pisana je na standardnom hrvatskom književnom jeziku, ali je u dijalozima sačuvano pravo bogatstvo dijalekata. Kranjčević je vrlo pomno birao rije-

³ U Kranjčevićevu kraju, zapadnom dijelu Like, vladaju dva narječja: čakavsko i štokavsko, s apsolutnom dominacijom čakavskoga. Štokavskim narječjem govori dio stanovnika samog gradskog središta Otočca i stanovnici okolnih sela u kojima prevladava pravoslavno stanovništvo (Podum, Škare, Doljani, Gorići, Staro Selo, Ponori, Hrvatsko Polje, Brlog, Drenov Klanac), odnosno Hrvati podrijetlom Bunjevci (Brlog, Hrvatsko Polje, Brloška Dubrava, Glavace, Drenov Klanac).

či i gradio dijaloge tako da su oni prirodni i kolokvijalni, istodobno škrti i ekonomični, što je i logično jer su likovi uglavnom pasivni promatrači koji ni o čemu ne odlučuju, a događaji su pokretači. U stilski ujednačenim novelama stalno je prisutan gorak humor, koji ne nasmijava već uozbiljuje. Domišljate metafore ponekad su građa za lirske, slikovite i majstorske opise koji se u novelama uočavaju. Kranjčević se predstavio kao sveznajući pripovjedač u svim novelama bez obzira na tematiku (tematski se novele mogu podijeliti u tri skupine: novele s tematikom iz najranije povijesti do kraja Prvoga svjetskog rata, novele s tematikom vezanom za Drugi svjetski rat i novele sa suvremenom tematikom) i kao takav prepustio je čitateljima da samostalno oblikuju stavove i etički obrade likove, da razmisle o vremenu i sustavu vrijednosti o kojem novela govori te da probleme iz prošlosti postave u kontekst današnjice i uoče kako se povijest neprestano ponavlja i da je gotovo nemoguće ostvariti sklad između kolektivne i osobne sreće. Svih dvanaest novela⁴ govori o tisućgodišnjem uzaludnom prolijevanju naše krvi za nečije tuđe interese ili jednostavno zato što je sudbina takva. Većina likova u novelama i ima fatalistički pogled na svijet, smatrajući da su njihove sudbine volja gospode koja o svemu odlučuju ili volja Božja. I sam naslov je znakovit. U dijalektalnom poimanju semantika mu liježe na masovno, kaotično gibanje, na vrevu, na istovremeno bauljanje u svim smjerovima bez ikakva vidljiva smisla. U toj uzbijanoj masi sudjeluju mali ljudi (likovi), nesvjesni svoga značaja i svoje nemoći. Na koricama knjige (koju je kreirao sam autor) nalazi se grafički prikaz naznake kružnoga ili cikličkoga gibanja jednaka ili slična sadržaja. Svojevrsno je to grafički prikazano tzv. pitagorino stablo, temeljeno na točnim matematičkim vrijednostima koje svakom kaosu daju smisao.

Iz grupe novela koje donose sudbine ljudi iz najranije povijesti do kraja Prvoga svjetskog rata valja izdvojiti novelu *Ded Jandrica* čiji je glavni lik simbol svih onih „malih“ ljudi koji su potpuno slijepi za povijesna zbivanja i kretanja. Jandrica ne samo da ne razumije razloge događanja, već živi u uvjerenju da ih napadaju Turci umjesto Napoleonove vojske. Autor relativizira važnost velikih povijesnih vojnih pokreta, a valorizira sudbinu maloga čovjeka. Tako taj anonimus poprima divovske razmjere zbog svoje žilavosti i ljubavi prema ognjištu. Antiratna i vrlo potresna je i novela *Patenta*⁵, koja neodoljivo podsjeća na Krležine novele iz ciklusa *Hrvatski bog Mars*. Novela je zanimljiva i zbog tehnike fabuliranja jer izmjenjuje retros-

⁴ *Ded Jandrica, Patenta, Vrića brašna, Čerlečka, U gaju, Sol, Grješka, Višak, Političke razmirice, Muči Stipane!, Ubišu crikvu!, Treba nešto učiniti.*

⁵ *Patenta* – naknada za tjelesno oštećenje dobiveno u ratu (glavni lik je izgubio ruku u ratnim strahotama pa dobiva novčanu naknadu za to tjelesno oštećenje).

pektivu i kronološki način nizanja događaja pa na taj način stvara vrlo žive slike sjećanja na ratne strahote⁶.

Nešto drukčija je novela *Ćerlečka*⁷ u kojoj nema pravih događaja, gotovo je u potpunosti lirska nostalgичna priča sa bajkovitim opisima širokih prostranstava daleke i egzotične Rusije. U cijelom prvom tematskom ciklusu osjeća se pomalo romantičarski ugođaj, vjerojatno zbog vremenske distance, ali su zato novele iz drugog tematskog kruga daleko realističnije i eksplicitnije. One se uglavnom bave etičkim pitanjem pravde i krivice. Glavni junaci, koji to zapravo nisu, prave su moralne nakaze koje je potpuno deformirao jedan nakaradni sustav jednoumlja. To samo po sebi i ne bi bilo toliko strašno da te iste osobe nemaju bezgraničnu moć upravljanja sudbinama nevinih ljudi. Lik Pipine prava je karikatura i spodoba koja prelazi okvire novele i

⁶ *Zagazio je Stipanko oдавna u duboku starost. Približavala mu se stota. Kada bi ga pitali koliko mu je godina, malo bi zastao kao da ima potrebu brojati i odgovarao: 'što manje edna'. (...) Pošto je bio jednoruk, Stipanku je u starosti znalo biti dugočasno. Da je imao obje ruke, zanimao bi se čim, uzeo bi kiju, nož koji se sklapa u drvene korice, pa bi njome pravio zupce za grablje, ili bi djelao u tanke i duge listiće drenovinu i pravio btda za krosna, tkalački stan. Svašta bi on rukama radio da ih je imao u paru. Ovako – bio je ograničen na kakav grubi zahvat, sve ono što čovjek može jednom rukom učiniti. Još lijevom.*

Proklinjao je Stipanko Mađare i dan kada je prispio u Mađarsku. Tamo je ostala njegova desnica i tamo je on dobio status sakatnjaka, kako su Kompoljčani nazivali sve one koji nisu imali šaku ili cijelu ruku.

Bilo je to 1848. godine. Mađar se pobunio protiv cara i valjalo je Carevinu braniti od pobunjenika. Kao dvadesetšestogodišnjak dobio je poziv za rat. Morao se u svojoj odjeći javiti u regimentu u Otočac, u svoj drugi pričuvni bataljun. Nije ni znao kuda će ih poslati, nisu to znali ni njegovi suborci, sve dok nisu daleko otpješačili. Najprije su ih svrstali u kolone i preko Kompolja i Brinja uputili prema Karlovcu. U Karlovcu su se zadržali dan i pol, da predahnu, i zatim krenuli put Zagreba, od Zagreba za Varaždin. Bila je tamo sva sila vojske. Odasvud. Tamo negdje preko Drave bila je Mađarska, a Stipanko je već nešto natuknuo od drugih da idu u rat protiv Mađara. (...)

Među vojskom je vladao nemir. Jedni su imali puške, a gotovo jedna trećina njih nije imala ništa. Nadali su se da će ih dobiti, da će biti opremljeni za pravi rat. Svima onima koji su imali oružje naređen je pokret, a onima koji ga nemaju, među tima je bio i Stipanko, da ostanu. Stipanku ništa više nije bilo jasno. Ako ne će u rat pošto su ih vodili sobom, ako će u rat, s čim će se boriti? (...) Zapovjednik je pitao zna li tko što je kičmasa. Nitko od njih nije istupio. Stipanko također nije znao što bi to bilo. Nakon dulje stanke, major im je pojasnio da Carevina nema dovoljno pušaka da naoruža sve njih pa će oni za to slijediti vojsku koja ima oružje i u danom trenutku napada na neprijatelja, ili kad neprijatelj napada njih, dizati buku, galamiti iz svega glasa i udarati po bilo čemu ne bi li ga zaplašili, odnosno kako bi mađarski revolucionari – tu riječ je Stipanko prvi put također čuo – mislili da je pred njima velika naoružana sila. Tako je Stipanko prispio u kičmasu, preko rijeke Mure i Nagykanizse u Mađarskoj. (Kranjčević, 2009: 35–37)

⁷ *Ćerlečka je ime jedne Ruskinje koju je nekoliko godina služio Toma, glavni lik novele, dok je boravio u zarobljeništvu u Rusiji.*

postaje simbol cijelog jednog vremena i filozofije⁸. Ove su novele literarno najuspješnije jer imaju gotovo savršenu ravnotežu lirskog, epskog i dramskog. Liričnost je naglašena atmosferskošću i neizvjesnošću, priče su epski dio, a dramatičnost se postiže sukobima likova i nečim neodređenim, bezglavim i velikim, koje suludim i neopravdanim postupcima sije smrt.

Posljednja grupa novela vezana je za Domovinski rat. „Zabilježile su trenutke za koje će mnogi pomisliti da su nevažni, ali treba istaknuti da je najteže pisati o velikim povijesnim potresima bez vremenske distance. Oduševljava miran način i gotovo spokojan ton kojim je savršeno uspješno pokazano ‘kako je počeo rat na mom otoku’. Nema takozvane piramidalne fabule u kojoj raste dramatičnost već su novele sastavljene od niza potpuno ravnopravnih epizoda koje sagledane u cjelini izgledaju baš kao život: slučajne, stihijske i najčešće neobjašnjive. U ovom ciklusu je lik dominantan i sve novele su psihološka interpretacija likova, što je i razumljivo jer se autor bavi mikrokozmosom u svojem vremenu“ (Orešković, 2010: 273).

Nakon ratnih tema Kranjčević je uronio u bajkoviti svijet, svijet mašte i pobjede dobra nad zlim. Naime, preradio je šesnaest narodnih i autoriziranih bajki i jednu pjesmicu i objavio ih pod naslovom *Bajke za maće i 'ne zericu veće*. Na vrlo slojevit način Kranjčević je preradio bajke i prilagodio ih mentalitetu ljudi u Gackoj. Izmijenio je imena glavnih likova i lokaliteta i napravio „prijevod“ na gacku čakavštinu. Time su te svima poznate bajke dobile lokalnu boju i postale bliskije stanovnicima toga kraja. Svi oni apstraktni i idealizirani bajkoviti svjetovi postali su puno konkretniji, življi i uvjerljiviji. Topla duhovita dimenzija koja je osvježila sadržaje i dala im posve nove dimenzije najčešća je posljedica odstupanja od poznatog (duhovito je i jako simpatično kada se saznaje da Crvenkapičina baka Ivanjica voli malo „potegnut“ iz boce, da kozu u žličici presječe kad ne nađe svoje jarčiče, da je Pepeljuga iz Du-brave – ulica u Otočcu, a smiješno je i kada kraljević kaže Trnoružici da se

⁸ U zaselku Pod krajen rasporede je pravio Pipina Pavlović. Bio je on ona pošast koju valjda mora imati svako selo, a koja je špijunirala i dojavljivala o svemu i svačemu. Tome ni po jada da on nije izmišljao i pojedine obitelji ocrnjivao i lažno optuživao. (A kada je prolazio selom, navukao je on bez imalo stida preko svoga donjega rublja talijansko, na kojemu su bile spojene gaće i potkošulja, to mu je bilo poput odijela. Na Krčima pobijene Talijane Pipina je svukao do gola, odnijevši svu njihovu odjeću i čizme. Kako je bio visok i krakat, nogavice gaća su mu sezale jedva do ispod koljena, a rukavi potkošulje jedva do lakta. Nije ga nimalo smetalo što je na lijevoj strani prsiju bila još uvijek zakrvavljena rupa, rupa od metka koji je usmrtio nekog Talijana na Krčima, u gaju poviše zaselka. Ponosio se on tim svojim odijelom (...). Svoju pravu narav pokazao je Pipina Pavlović tek u ratu. Bilo je to njegovo vrijeme za osvete, za pakosti koje je činio susjedima, čak i najbližim rođacima. (...). Pipina je bio nikakav radnik, znalo je to cijelo selo, pravi kratkokožac. (Kranjčević, 2009: 111–112)

mora preobući jer da ima modu kao njegova baba...)⁹ Bajke autora Milana Kranjčevića oslanjaju se na folklor čime se postigao temeljni privid davnine i izvornosti. Kranjčević je zamjetno jako i konkretno povezan s hrvatskim tлом i tradicijom (takav način povezanosti primjećuje se kod Vladimira Nazora u *Istarskim pričama*). Realistički opisi prirode savršeno su stopljeni s čudesnim svijetom tipičnih bajkovitih elemenata. Uspješno je povezao bitne odlike klasične bajke (čudesni događaji i likovi) s konkretnim imenima krajeva, ljudi i običaja. Kranjčević njeguje sve ljepote tradicionalne bajke i time

⁹ *Bila 'edanput 'edna curica, draga, ma niš' draže od nje. Nisi mogal u nju od dragosti gljedat. Tako i njezina baba Ivanjica, toliko ju je volila da joj ni 'znala mesta nač'. Mislila baba, mislila, kako joj ugodit pa joj od crljenoga finoga suknašca skro 'ila i sašila crvenu kapicu. Maloj se ta kapica toliko dopala da ju je vajak nosila pa je svi prozvašu – Crljenkapica. Više se niki njezinoga pravoga imena ni 'ni sićal, a ni danaske se niki ne sića. 'Ednoga dana reče mat Crljenkapici:*

– Crljenkapice, evo ti u košarici kolači i boca vina. Odesi to babi Ivanjici, una voli kolače, a ne zaostaje joj ni vino, voli una vino, voli. Čula san da je nešto maganjata, da joj slama pala u noge, zato pojdi i odnesi joj 'vu košaricu. I kad budeš išla, nemoj svakudaj zvirnjat, moreš se potrknut i pretovarit pa će poč po vragu i kolači i vino. Još za kolače – tako, al' za vino, znaš da baba voli potegnut. Ajd' sad, nemoj putom štentat, nemoj se zadurlat, pravo odi k babi i kad na vrata dojdeš lipo pokucaj i reci 'Faljen Isus i Marije'. 'Esi čula, a? – 'Esan, sve san zapametila ča si mi rekla. (...) – odgovori joj Crljenkapica, čapi košaricu za ručkicu i iz noge na nogu kroz vrata van pa putičen k babi Ivanjici.

A babina kućica bila u šumi, gori u Godači, ni' bila predaleko, al' jopet, jopet, morala je Crljenkapica proć' iz Gornjega Lešća mimo crkvice svetoga Franje, tamo pučinu pregazit pa mimo malenic' na Majerovu vrilu i unda kroz gustu šumu gori do lazbinice u Godači kadi je bila kućica babe Ivanjice. (Kranjčević, 2009: 27–28)

Bilo to negdi u čviki, snig do pasa, a iz neba padalu pafuljice, sve se utrkujedu k'a će od k'e brže past. A kraj puneštre sidila 'edna kraljica, bilo joj ime Loza, i šila, konda joj je sile bilo, a ni'. I kako una imala dvi' live ruke, iglon se ubola u prst, a u snig pale tri kaplje krvi i snig zacrljenile. Kako una to vidila, tako i poželjila da jpp Bog da takovu 'čer: belu kaj snig, rumenu kaj krv i kos' crni kaj gal. Kako kraljica Loza zaželjela, tako se i obistinilo, rodila una 'čer: belu kaj snig, rumenu kaj krv i kos' crni kaj gal. Zato joj svi nadenušu ime Sniguljica. Al' kraljica Loza ni' dugo poživila, zede je Bog k sebi i Sniguljica osta siročće. Ma ni' minulo ni godinu dan', priprlo kralju Mili ženit se, borme se oženi. Dopeljal sebi novu kraljicu Mandu, bila una lipa, jako lipa, al' u srcu tat i lopov. I kako ni' imala posla, una je vajak sidila pred svo'in ogljedalon, sama se sebi divila i pitala:

Ogljedalce, ogljedalce, prijatelju moj, ki je najlipši na zemlji 'voj?

A ogljedalce bi njoj vajak odvrnulo:

Kraljice, ti si najlipša na zemlji 'voj!

A una zadovoljna, niki zadovoljniji od nje, ta ni' mala šala bit najlipši na svitu, to ti dojde kaj današnja mis svita. (Kranjčević, 2009: 66–67)

Negda davno, davno, u velikoj su šumi živili Ivica i Marica, brat i sestra. Živili su sritno sa svo'in ocon Pepon i materon Julon. Otac se bavil drvima, svakoga jutra bi išal u šumu tamo negdi iza Kutereva, sikal drva i pripravljal u metere, svečera se vraćal kući, a sredon bi drva prodaval na sajmu u Otošću. I tako iz dana u dan, iz nedilje u nedilju. (Kranjčević, 2009: 15)

se ne uklapa u krug modernih hrvatskih stvaratelja, razbijača iluzije klasičnog obrasca (Sunčana Škrinjarić, Ljudevit Bauer, Luko Paljetak, Pajo Kanižaj), već je mnogo bliskiji autorima koji se nalaze na tragu tradicionalnih bajki, ali s bitno slobodnijim pristupom jeziku, temi i poruci (Višnja Strahuljak, Ante Gardaš...). Dakle, Kranjčević pripada autorima koji modernim pisanjem i sastavljanjem bajki podsjećaju na još uvijek žive izvorne tragove tradicije, autorima koji njeguju klasičnu liniju umjetničke bajke, koju je neponovljivo ustoličila svojim jezikom i stilom pisanja još prije stotinu godina Ivana Brlić-Mažuranić, a danas ju čine vitalnom, uz već spomenutog Gardaša, Želimir Hercigonja, Anica i Maja Gjerek... Na suvremenoj književnoj sceni moguće je prepoznati još nekoliko struja čiji predstavnici uspješno uključuju bajku u život suvremenog čovjeka (Zalar, 2010: 5–7). Svaki od spomenutih pisaca nalazi svoj stil u suvremenom književnom izražavanju, a Kranjčević se svojim izričajem može uspješno uklopiti u ovo more stvaratelja i stilova ističući se novošću i svježinom. Na izvoran način svojim bajkama donosi čitateljima užitak u raznolikosti hrvatskoga jezika, iznosi životne istine, ali i svoje poimanje svijeta. Često pod okriljem humora i ironije daje kritike čovjeka i društva¹⁰, fino i nenametljivo izvrgava ruglu sebičnost i glupost, izvještačenost i prijetvornost, a veliča prirodnost, otvorenost i pravičnost. On se ovim bajkama uvukao u srca djece, ali i odraslih koji mogu nešto prisluhnuti iz ovih pravih remek-djela stvaralačkog duha. Ovime se djelomice naslanja na tradiciju hrvatskog 19. stoljeća kada se bajke, nasuprot suvremenom popularnom gledištu, nisu smatrale isključivo dječjim žanrom, već su se pripovijedale podjednako i odraslima i djeci (Hameršak, 2011: 155). Izgradio je žive likove, stvorio dojmrljive slike, dobro je uočio vrijednost dijaloga u dječjem tekstu, znao je vješto prekriti etičke poruke živim tkivom priče i zato je na pravom putu da postane dobar dječji pisac. Ovo su priče u kojima se vidi autorovo

¹⁰ Prvenstveno bajkama Kranjčević je sebi osigurao mjesto u nekoj budućoj zavičajnoj čitanci, a više puta se u nekim drugim djelima dotakao školstva pri čem se predstavio kao društveno angažiran i tendenciozan pisac, koji obrađuje teme vlasti, birokracije, politike, odnosa mase i pojedinca te primitivizma društva kritičko-satiričkim tonom. Kranjčević ne raščlanjuje samo najaktualnije pojave u društvu već analizira i stare društvene boljke kao što je sustav školstva. Pa se na oštirci njegova pera našla i istina školskih planova i programa. Naime, školski sustav ne njeguje individualnost učenika, ali ujedno sprječava i svaku konstruktivnost prosvjetnih djelatnika koji se pod svaku cijenu, i protiv svoje volje, moraju uklopiti u dane okvire školskih planova i programa. Rezultat je najčešće nezadovoljstvo obiju strana koje je slikovito prikazano u prvoj monodrami *Kosa moje bake* (*Suza smaragdna*) preko nepopularnih školskih zadaća koje već desetljećima ubijaju stvaralaštvo mladih ljudi. Autor je u neprestanom dijalogu sa životnom zbiljom, prati aktualna zbivanja i pojave, događaje i ljude, reagira na njih smijehom, porugom, pokudom, ironijom, opomenom, upozorenjem i satirom i time ulazi u red postmodernističkih autora. Cilj mu je životno osvjetljenje i moralni poticaj.

uživanje u pričanju, u jezičnoj i stilskoj igri, a uočava se i osobni pristup priči kojemu je cilj zabaviti, poučiti i oplemeniti. Izraziti smisao za realno i za životnu nuždu spašava ga od pretjeranih sentimentalnosti i poetiziranja. S druge strane njegova fiksacija života u tom starom vremenu ima svoju ljepotu i sama za sebe kao jedan istiniti postojeći svijet, a takve priče i likovi pripadaju svakoj sredini i svakom vremenu bez obzira što imaju duboke korijene na tlu na kojem je autor odrastao. Duhovit je, svjež i na humorističan se način igra riječima, sadržajima i licima posuđenim iz narodnih priča te se tako približio pravoj prirodi djetinjstva, postao je blizak djeci i dječjem poimanju svijeta. To su priče koje u sebi kriju neizmjereno blago i bez obzira što je kraj svake pojedine priče znan, što su poznati čudesni i privlačni, ali i vrlo odbojni likovi, što obiluju uzbudljivim i opasnim zgodama koje su također očekivane, opet se javlja pri čitanju veliko uzbuđenje i nestrpljivost, a to je odlika dobrih knjiga. Autor je uloživši zanimljiv i uzbudljiv istraživački napor u obradu već dobro poznatih bajki otvorio mogućnost novog susreta sa starim djelima i novo prisvajanje njihovih vrijednosti te omogućivanje dubljeg spoznavanja umjetnosti i života. Priče nisu napisane olako, one su pozorno građene i ispisane bogatim i biranim jezikom. Likovi su zadržali svoje karaktere, ali ih je Kranjčević uspio dodatno obojati prepoznatljivom nijansom u mentalitetu stanovnika kraja u koji je smjestio radnje pa većina likova djeluje grublje i sirovije od onih iz poznatih bajka te se stiče dojam da sva ona bajkovita čuda i nisu nemoguća već i da je život običnog čovjeka iz susjedstva bajkovitiji od svih onih izmišljenih čuda. Tako je i Palčić (*Palčić*) predstavljen kao sasvim običan dječak premda sudjeluje u pustolovinama sličnim onima Alisinin iz zemlje čudesa ili pak završava u truhu životinje poput popularnog drvenog dječaka, ali je to manje čudno jer je riječ o truhu dobro poznate pitome krave Rume. Toponimi su stvarni (u bajkama su toponimi izuzetak, a ukoliko ih ima onda su najčešće mitski kao npr. u *Pričama iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić). Uočavaju se različiti elementi pitoresknog pejzaža: šume, rijeke, potoci, polja, livade, mlinovi, dvorci... Veliko zanimanje je autor pokazao za sva očitovanja narodnoga duha, za sve oblike folklor. Shvatio je da je došlo vrijeme da se spašavaju stara predaja i narodne priče da ne bi zauvijek iščezle u nemirnim danima naše suvremenosti. Živo, uzbudljivo, puno tajanstvenosti i neobičnosti može biti i na dobro poznatim zemljopisnim lokacijama na kojima su se nekad davno nalazile građevine koje Kranjčević izdiže iz pepela. Dvorac na Fortici (danas arheološko nalazište), dvorac na Prozorini (danas se vide samo kameni ostaci građevine), kupanje na Šatriću (dio rijeke Gacke), šuma u Kuterevu, mlinice na izvorima i krakovima Gacke... uskrsnuli su u svoj svojoj ljepoti na stranicama ove knjige postižući ne samo obrazovni (usvajanje znanja o svemu spomenutom) već i odgojni cilj (razvijanje ljubavi prema zavičaju), koje mora

imati svaka etički i literarno vrijedna bajka. Ovo su prave rodoljubne bajke koje odišu ljubavlju prema rodnoj autorovoj grudi.

„Svakako najzaslužniji i najvažniji za uspješnu preradu je jezik. On u ovim tekstovima i ima najveću vrijednost. Riječ je o sočnoj, zdravoj i živoj uporabi gacke čakavštine koja se i ovaj put potvrdila kao nevjerojatno gipka, fleksibilna i moćna za izricanje svih i najsloženijih situacija. Zapravo je autor ovim bajkama još jednom potvrdio kako naš gačanski jezični idiom pripada redu svih onih na kojima su nastala velika književna ostvarenja. Zahvaljujući Kranjčeviću i ovim bajkama naš 'ča' nije nekakav egzotičan, nezgrapan i neugledan već podatan i ono što je najvažnije – živ. I ovaj put zabilježio je niz frazema koji su vrlo slikoviti i zbog svoje višeznačnosti moćni u umjetničkom tekstu“ (Orešković, 2010: 275). Da bi vrijednost dijalekata bila u potpunosti očuvana snimljene su sve bajke na CD, koji je dodan knjizi. Dokazao je Kranjčević svoju umjetničku zrelost stvorivši djelo pristupačno mladom i starom čitatelju, koji pronalaze zadovoljstvo u knjizi djelomično zahvaljujući i humoru koji proizlazi iz emocija i misli, a sazdan je u književnom tkivu igrom riječi, neobičnošću prizora i vedrim raspoloženjem. Djeca uče da najobičnije stvari znaju biti čudesne kao što je čudesna i sama činjenica da su vrtićka djeca i djeca nižih razreda osnovne škole u Otočcu ilustrirala svojim crtežima svaku bajku. Sve ovo daje posebnu vrijednost ovoj knjizi jer u njezinoj izradbi nije sudjelovao samo autor već i stanovnici, od najmanjih do najstarijih, kraja kojeg autor toliko voli i poštuje. Na taj je način autor stvorio dojam da sama djeca i njihov kraj mogu sudjelovati u stvaranju nečeg čudesnog, a nije nužno da bajke uvijek započinju stereotipno – neodređenim likovima u neodređenoj zemlji. Taj svijet nije izmišljen. Taj svijet je stvaran, a magičnost bajki je baš u tome što je realni, običan i najobičniji, što je svakidašnji svijet bujan i čudesan. Djeca su ilustrirala priče koje su svojina djece čitavog kulturnog čovječanstva, prema čijim su motivima stvoreni brojni animirani filmovi i drugi oblici umjetničkih djela za djecu, priče koje odišu vjerom za pobjedu dobrote, pravde, istine i zdravog razuma. *Koza i sedam jarčičev* prva je bajka koja upozorava na ljepotu čakavskog diskursa u kojem ima jedrine i skladnosti. Svojim stilom, jezikom, odabirom potrebnih detalja zna postići Kranjčević pravu lakoću dječje knjige, a zna izgraditi i dopadljive dječje junake (u ovoj priči najdopadljiviji je najmlađi jarčić Janko). *Ivica i Marica* je bajka o općepoznatom bratu i njegovoj sestrici. Kranjčević ne propušta niti jednu priliku da veliča ljepote svoga kraja, tako i ovdje ubacuje motiv Švičkog jezera koje danas ne postoji, a za čijom ljepotom žale svi stanovnici ovoga kraja (jezero je nestalo radi umjetnog skretanja toka rijeke Gacke, a poradi izgradnje obližnje hidroelektrane). Kranjčevićeva *Crljenkapica* je proširena, sadrži puno više detalja nego neke druge verzije iste priče. Likovi su bliskiji stvarnijima,

a sve je prožeto humorom (npr. vuk o Crvenkapici razmišlja kao o piletini) i dubokom narodnom mudrošću. *Pepeljuga* donosi niz dobro okarakteriziranih likova: Pepeljugin otac Dana bio je u vlasti žene (Kranjčević to duhovito i podrugljivo kaže „kiklješa“), nemilosrdna maćeha Kata određuje sudbinu sirote djevojke, maćehine kćeri Roza i Minka su zavidne i prkosne, ali ne doživljavaju zlu sudbinu kao npr. kod Grimma gdje zbog svoje zlobe bivaju kažnjene sljepoćom (sirovo i grubo isključane su im oči) – kod Kranjčevića nema tih fantastičnih, nestvarnih i nemogućih elemenata već je sve moguće izvedivo kao u najobičnijem životu: „I unda su se kraljević Lukina i Pepeljuga venčali u crikvi Presvetoga Trojstva u Otošcu, sritno i veselo živili u dvorcu na Fortici, ma njevoj srići ni' bilo kraja“ (Kranjčević, 2009: 55). *Macan u čizmami* počinje na način uobičajen za bajke osim što je točno određeno mjesto događanja (kao i u svim ostalim bajkama). *Sniguljica i sedam patuljkov* donose zanimljivu i bogatu fabulu, razrađene likove, isticanje plemenitih ljudskih vrлина. Snjeguljica je moralni lik (lijepa, dobra, nedužna, naivna, nesebična, vrijedna), a kraljica kao nosilac zla na kraju je poražena i kažnjena kako i mora biti u bajci, ali na jako zanimljiv način, puno maštovitiji i poetskiji nego što to zamislili njemački autori:

Kraljica Manda, kad je to čula, razbi ogledalce u 'iljadu komadićev. I kako je ogledalce razbila, tako je razbila i svoju sriću na sedam godin. A ka'su kraljević Paja i Sniguljica pripremili pir, najprije kraljica Manda ni' tila ić' na njega, unda se predomisli i pošla, da vidi Sniguljicu kakova će bit kraljevna. I kad ju je vidila, man je od njezine lipote oslipila i više se ni' mogla gljedat u ni 'edno ogledalo na svitu i ni mogla pitat ki je na svitu najlipši. Tako joj i treba! (Kranjčević, 2009: 81)

Bajka o ribaru, zlatnoj ribici i ribarovoj pohlepnoj ženi (*Zlatna ribica*) je također iznimna, s mnogo neobičnih osobitosti isto kao i bajke o malenom dječaćiću Palčiću (*Palčić*) i siromašnom Ivelji (*Sritni Ivelja*) koji je učio za tišljara (zanimanje proizvodnje namještaja i danas je popularno na ovom području). Bajka *Šest labudov* donosi puno čarobnih motiva: čarobno klupko, začarana šuma, pretvaranje ljudi u životinje i obratno... *Zlatna guska* opet potvrđuje Kranjčevićevu sklonost narodnim izrazima i frazemima, a u nekim je trenuteima puno stvarniji i konkretniji nego što su bili njegovi prethodnici, primjerice u opisu pečenja kruha i kolača koje je morao pojesti Tupan da bi oženio kraljevnju Lucku (imena služe za karakterizaciju likova) sudjelovali su svi mlinari i pekari u Gackoj dolini i ispekli veliku hrpu „do pol Prozorine“ (brda na kojem se nalazio dvorac kralja Josice), dok se kod braće Grimm nalazi na motiv kruha velikog kao brdo (nemogućnost izvođenja za razliku kod Kranjčevića gdje je lako moguće ispeći hrpu kruha i kolača). *Jaki šnajderčić* uz isticanje kako je mudrost važna za uspjeh u životu donosi i neke neobične

likove kao što su npr. mračnjaci (mitska nepostojeća visoka i prozirna bića). *Trnoružica* je iznimna bajka. Autor je u nju unio toliko sebe i dao vlastitu preradu i time je učinio izuzetnim umjetničkim djelom. Originalnost se nazire već u samom početku kada kralj i kraljica prolaze kao obični smrtnici put do dobivanja djeteta (kraljica odlazi babama koje „križaju“, odnosno bave se gatarijama, odlazi u toplice...). Veselo i živo je u bajci *Dvanaest kraljevi 'čeri* gdje se prosjak čarobnim pletom (veliki rubac koji žene stavljaju po plećima) domogao kraljevstva, kao i u priči o magarcu, psu, macanu i pijetlu (*Četiri prijatelja muzikanta*) koji su se igrom slučaja domogli kuće u kojoj su ugodno živjeli. *Kralj Bradonja* je tipična bajka po svojim elementima, po plošnosti likova, po pobjedi pravde, po dinamičnosti akcije, po osnovnim ljudskim željama koje su i bile jedan od glavnih poticaja za stvaranje bajke (težnja za pravdom, istinom, ljepotom, bogatstvom...). Posljednja u knjizi je pjesma *Išla koka na Pazar* u kojoj je Kranjčević ostvario uobičajeni način pjevanja za djecu stvorivši stihove pune vedrine, ležernosti i nonsensne igre.

Uporabom standardnog jezika u djelima Kranjčević izlazi iz zavičajnog kruga premda tematski ostaje vjeran provincijskom životu i svom zavičajnom jeziku, pa makar i u kratkim replikama, i tako se predstavlja kao suvremeni romantičar – bori se za narodni identitet, buđenje i očuvanje nacionalne svijesti i hrvatski jezik. A s druge strane dokazao je sebi i drugima da posjeduje uspješnost pisanja i postizanja duhovnosti i duhovitosti na standardnom jeziku. Može se zaključiti da se Kranjčević višestruko potvrđuje snagom i privlačnošću svojih djela kao svestrani književnik: komediograf, dramatičar, naturalist, realist, romantičar, humanist, parodičar, satiričar, psiholog, erudit (učeni književnik), kritičar, crnohumorist... Kao takav predstavlja se Kranjčević i u knjizi objavljenoj pod naslovom *Čarolija kvaka i kava*. Svaka priča iz ove knjige za sebe predstavlja izvadak iz života, jednu malu sudbinu, sudbinu pojedinca koji unatoč svim svojim individualnim osobinama nije ništa drugo nego izraz i odraz jednog čitavog društva koje ga je odgojilo i na svoj način djelovalo na nj, a Kranjčević je oštrouman, ironičan i nadasve duhovit kritičar istog tog društva i njegovih pojedinca. Ako se tome doda jednostavnost pričanja i vješta kombinatorika fabularnih sadržaja na koje se nailazi u ovim pripovijetkama stvaranje novih i širih čitateljskih krugova je neupitno.

U pripovijetki *Čarolija prvoga reda* Kranjčević s izrazitim smislom za humor situacije, ali i oštrom satiričnom notom nesmiljeno šiba negativnosti i gluposti suvremenog društva u kome živi. Fiksiranjem naše društvene stvarnosti nasljeđuje šenoevski način stvaranja proznog djela – djelo mora opisivati ljude i probleme autorova vremena (u pripovijetkama ili novelama svaki autor mora zahvatiti sliku svoga doba!). Glavno obilježje Kranjčevićeva stila su realistički (stvarnosno) opisane životne situacije u kojima se našao jedan

muškarac u grčevitoj borbi za promjenom svoga položaja u društvu (otuda i znakovitost naslova – „prvi red“ u društvu je ideal kojemu glavni lik teži: *Divko je od svoje najranije mladosti, koliko se on može toga sjetiti, imao problema s tim prvim redom. Jednostavno mu nije išlo, nije ga nikad zapalo da sjedne ili da bude u prvome redu. Zašto je to bilo, i zašto sada jest, nije imao na to suvisla odgovora, nekako je sve zaogruto fatalizmom i pomirio se da tako mora biti, da ima ljudi koji su stvoreni za prvi red, a ima i onih koji su stvoreni za sam zadnji red. Tako je on to sebi pojašnjavao i nalazio objašnjenje* (Kranjčević, 2011: 23); na kraju Divko dostiže svoj ideal pripadanja prvome redu, ali ne na onaj način kakav je on priželjkivao). U djelu se tematiziraju duševna raspoloženja i emocije glavnoga lika. Pisac nas uvodi u svijet njegove intime: nalazimo se u doživljajnom prostoru lika, njegovih sumnji, samoispitivanja, skrivenih misli, duševnih sadržaja. Pri kraju pripovijetke postajemo svjedoci i njegove negativne moralne katarze. Naime, Divko iz nepoštedne borbe sa nezadovoljnom suprugom, malograđanskim mentalitetom, specifičnom socijalnom sredinom, totalitarnom vlašću... izlazi kao nova osoba. I tu se Kranjčević predstavio kao odličan psiholog i crtač karaktera stvorivši pripovijetku karaktera u kojoj je postigao visoke estetske domete.

Druga pripovijetka *Crkvena i neke druge kvake* izrazito je regionalnog karaktera, humoristički je oblikovana i pisana dijalektom gackoga kraja (dijalozi glavnih likova), a to i je estetski najrelevantnije područje Kranjčevićeva književnog stvaralaštva. Pripovijetka je anegdotalnog karaktera. Naime, proslava Dana grada Otočca, blagdan svetoga Fabijana i Sebastijana, zaštitnika Gacke i Otočca, misno slavlje predvođeno kardinalom Josipom Bozanićem s biskupima Riječke nadbiskupije te obilježavanje petsto pedesete obljetnice srednjovjekovne Otočke biskupije bilo je samo plodna podloga za plastično i stvarno predstavljanje svakidašnjeg kretanja Otočana te osvjetljavanje stupnja njihove društvene svijesti. Istaknuto mjesto pripada glavnoj junakinji, koja je zanimljiv i snažan lik namjerno neopisanih fizionomskih karakteristika, jer je ona predstavница mase (utjelovljenje univerzalnih osobina pa svatko može na njeno tijelo postaviti svoj lik ili lik odabrane osobe i uspješno pronaći tražene osobine te doživjeti sklad lika, svjetonazora i djelovanja). S obzirom na kompoziciju pripovijetke uočava se da nema naglašene i razgranate fabule s dominacijom događanja na vanjskom planu već je težište stavljeno na karakterizaciju lika pa su svi ostali pripovjedački elementi podređeni tome. Sporedni likovi i njihovo djelovanje stoje u službi uobličavanja glavnog lika, živog portreta. Kao što je prikazan lik tako je prikazana i sredina kojoj on pripada – realno i objektivno sa svim negativnim i pozitivnim osobinama, a Kranjčevićeva interpretacija obilježena je njegovom snažnom emotivnom povezanošću uz sredinu koju dobro poznaje i uz tipične likove kojih je nemali broj. Ovaj

put u pripovjedačev fokus, kao što je već istaknuto, velikom snagom ulazi lik žene koja ostvaruje kontakt sa članovima obitelji, ali i pripadnicima društvene i crkvene zajednice. Totalitet tih kontakata daje potpunu sliku odnosa unutar obitelji koji su na područjima koje autor opisuje nepromijenjeni već stotinama godina, ali se dobiva i potpuna slika socijalnih odnosa opisanog vremena.

Privlačan humorističko-satiričan Kranjčevićev izraz dolazi do izražaja i u trećoj pripovijetki koja ima slikovit naslov *Slatka aroma gorke kave*. Ističe se i njegov promatrački dar – obuhvatio je više tipova ljudi i običaja koji se polako mijenjaju i nestaju sa ovih područja. Naime, radnja ove priče je pomaknuta u prošlost za razliku od prve dvije čija se radnja odvija u autorovoj suvremenosti. Šireći krug svojih interesa Kranjčević je opisao stare običaje oko smrti i pokopa mrtvaca (te se time neminovno stavio u komparativni odnos s Perom Budakom, poznatim hrvatskim književnikom, koji je u dramskom ostvarenju *Teštamenat* obradio istu temu, također na humorističan način) i pri tome se predstavio kao izrazito moderni pripovjedač kojemu gacki krajolik služi samo kao okvir unutar kojega istražuje folklorno-etnografske elemente i običaje, specifičnu svijest svojih junaka, njihov unutarnji život i egzistencijalnu bit. U ovoj pripovijesti, svojevrsnom isječku života ljudi autorova zavičaja zasjale su životne manifestacije, unatoč tome što se priča vrti oko smrti, u svoj svojoj punini, bogatstvu i složenosti. Kranjčević je na realističko-naturalistički način izvanredno spojio folklorne elemente s humorističkim i iskričavim iskazivanjem svjetonazorskih pogleda svojih junaka, koje je okarakterizirao individualnim govorom sredine iz koje dolaze ili sredine u koju smješta radnju svoje pripovijesti (raspon je širok jer nailazimo na čakavske, štokavske ili pak kajkavske govorne varijante) pri čemu je nastojao što vjernije uhvatiti te dijalektalne govore jer je osjetio da su te nerafinirane, nepravilne, nevine i spontane govorne riječi neodoljivo sugestivne svojom nestandardnom sintaksom i svježim pučkim vokabularom pa se željeni smisao teksta, raspoloženje trenutka i osobni osjećaji mogu iskazati do kraja. Opet je, po tko zna koji put, došla do izražaja Kranjčevićeva suptilnost, svjesnost o našem čovjeku, o njegovom humoru...

Kranjčevićeva ostvarenja pripadaju suvremenoj, moderno pisanoj književnosti, a istodobno svojim temeljima stoji čvrsto na tlu na kojem žive likovi, ukorijenjena u nj, duboko i snažno. Takav je slučaj i s romanom *Status*. Na predlošku osobnog životnog iskustva, promatrajući analitički metamorfoze čovjeka, Kranjčević konkretnu, objektivnu stvarnost od koje kao životnog iskustva polazi, pretvara u posve novu, iznenadnu viziju, novu intelektualno-spoznajnu stvarnost, otvarajući kao osnovno pitanje i problem, pitanje ljudskog bivstvovanja kao smisla života, analizirajući ga simbolički kroz izvanredno psihološki razrađene sudbine glavnih junaka, tj. junakinja, koji se

iz općeg sivila uzdižu bogatstvom i intenzitetom svoga unutrašnjeg života koji bljeskaju iz ljušture kojom su junaci obavijeni. Dana je prava slika drame čovjeka koja traje neprestano, a uvjetovana je teškim primitivizmom i licemjerjem ljudi. Zapravo, glavni motiv pokretač u ovom romanu je licemjerje i to u svim oblicima i bogatoj lepezi pojavnosti. Svi su likovi prisiljeni vagati svoje poštenje i moral jer su izloženi varijacijama dvoličnosti, teškim nedoumicama i etičkim provokacijama. Čak je i čitatelj prisiljen mijenjati svoje stavove uslijed svakodnevnog izloženosti ljudskoj prijetvornosti i beznađu. Umjesto etičke okrijepljenosti čitatelj dobiva potrebu preispitivanja moralne vlastitosti. Ovo je roman o moralnim izopačenjima suvremena svijeta, ozrcaljena na jednom mikrokozmosu (Otočac i okolica), a ta izopačenja dolaze najviše do izražaja u ratnom bezumlju i kaosu.¹¹ Po tome je ovo antiratni roman, radnja se odvija za vrijeme Domovinskog rata i poslije njega, koji negira opravdanost svake žrtve i ukazuje na besmisao bilo kojeg rata. Kroz likove (ovo je po strukturi roman lika) autor osuđuje sve ono što je loše što se na Domovinski rat nastoji naci-jepiti. Postavlja se pitanje humanosti, krijeposti i moralnosti koja se dovodi u vezu s čistoćom nakane. Glavne junakinje, Cici i Myci (Ciprijana i Miroslava), duboko su individualizirane s različitim filozofijama življenja, različitim intelektualnim sposobnostima i socijalnom uvjetovanošću, a kako bi istaknuo različitost karaktera Kranjčević je iskoristio mogućnosti govorne karakterizacije, jedna je govornica štokavskog, a druga čakavskog idioma. One su se u ratnom vihoru našle ni krive ni dužne, ali etiketirane svojim zanimanjem. Bavile su se one najstarijim zanimanjem na svijetu, ali na jedan sasvim prirodan i nepatetičan način. „Navikle na poniženja, strpljivost i vješte u adaptaciji nastavile su sa svojim poslom, ne praveći bitne razlike između mirnodopskog i ratnog vremena, ali duboko svjesne društvenih promjena koje su se dogodile i u kojem iskreno sudjeluju, barem one to tako doživljavaju. Samo se čini na prvi pogled da je u ratu, u vremenu kaosa, kada animalno u čovjeku nadrasta humano, kada postaje dominantnije nego ikada, njihov posao bio manje izložen moralnim propitivanjima, premda se Cici i Myci nikada nisu previše obazirale na tuđa mišljenja držeći se svoje specifične moralnosti u općeosuđenom nemoralu. Uostalom tko je taj tko bi ih mogao osuđivati kada su one potpuno i intimno poznavale svu svoju ‘moralnu’ klijentelu. One su tople, iskrene i da apsurd bude veći u svoj svojoj poročnosti, među svim drugim likovima one su najčišće i najpoštenije. To je paradoks koji je autor toliko snažno istaknuo. Kao takve postat će marionete u glavama moćnika koji će ih beskrupulozno

¹¹ *Rat čovjeka ogoli, od njega ne ostane ništa doli njegov kostur; kao u starom grobu, ničega nema, on je tek tada ono što jest, on je tek tada Čovjek ili Nečovjek, trećega nema. Sve ostalo je laž i opsjena, sve ostalo je u čovjeku gluma, himba, sve ostalo je u čovjeku ono što nije Čovjek.* (Kranjčević, 2011: 272)

iskoristiti za više ciljeve, a zasluge sebično pripisati sebi. U ratnom kaosu one su to obavile savjesno i predano, ne očekujući nikakve ovacije. Međutim kada se ratni vihor umorio i prestao, naše junakinje u sveopćoj atmosferi poslijeratnih likova pokušavaju ispraviti nepravdu i naplatiti svoju žrtvu. U traganju za svojim pravima njih dvije poprimaju nevjerojatne razmjere koji ih gotovo nadrastaju. One postaju gotovo školski primjer takozvanih razvojnih likova čija prepredenost, malicioznost i inteligencija gradacijski izrasta na razinu simbola. Hladnom logikom, čvrstim argumentima i istinom one traže status koji im u ovom trenutku, po njihovoj prosudbi, pripada. Jasno je da ih društvo i birokracija doživljava kao bezočne, drske i nemoralne (...). U ovom dijelu romana niže se niz apsurdnih i grotesknih situacija koje ruše ustaljenu piramidu etičkih vrednota“ (Orešković, Pogovor u: Kranjčević, 2011: 364–366). Autor, u ulozi sveznajućeg dominantnog pripovjedača, pun humora, ironije i sarkazma, na kraju nudi brutalnu istinu o nužnoj potrebi razvitka osviještenosti i pokajanja za svaku moralnu nedosljednost i posrnulost u suvremenom društvu. Uz taj autorov jasan kritički odnos prema nekim općim društvenim, univerzalnim društvenim pitanjima kao što je, primjerice, problem vlasti, dogmatizam, lažni moral i slično, s jasnim aluzijama na aktualnu hrvatsku situaciju u društvu i politici kroz cijelu priču osjeća se prava pripovjedačka strast i jedan veseli relativizam, dok verbalna imaginacija djeluje mjestimice uistinu fascinirajuće. Upečatljivi likovi, dašak autentične atmosfere i ležerno pripovijedanje realizirano dijelom u kolokvijalnom idiomu karakteristike su ovoga djela, koje ujedno naglašava piščeve humorističke potencijale što su ranije već bile višestruko potvrđene.

Promatrajući cjelokupni Kranjčevićev opus vidljiva je tematska autorova povezanost za sredinu Gacke i njezine ljude uz uočavanje socijalnog statusa. Autora zaokupljaju životi junaka. I tu Kranjčević dolazi do novih literarnih traženja i tematskih inovacija. Bitna tema je prodor u psihologiju junaka ili uopće u unutrašnji život glavnih likova, u njihove emocionalne senzibilitete, u pitanje čovjeka kao individualne ličnosti u njegovom stalnom potvrđivanju ne samo kao društvenog, već i kao intelektualno-emocionalnog bića. Vezan je Kranjčević duboko za svoju regionalnu sredinu u kojoj i crpi pripovjedne motive, ali se snalazi i na posve drugim teritorijima i u posve drugim sredinama, gdje se susreće s drugim tipom ljudi. Tu opet dolazi do izražaja Kranjčevićeva sposobnost umjetničkog oblikovanja literarnih tema, nenadmašni smisao za nijansiranje psihičkih stanja i osjećaj za realistički detalj, kao i za simbol, metaforu... A iznad svega stoje humor, ironija i sarkazam. Čak se nazire snažna nota didaktičnosti, prosvjetiteljskog žara i moralizma (rezultat je takva stava velika epska sinteza o jednom kraju, njegovim ljudima i o njihovim identifikacijskim znamenjima: kulturi, jeziku, moralu, mentalitetu, narodnim običajima

i ritualima), a sve se postiže nepretencioznim tekstovima kakvi njeguju duh spontanosti, opuštenosti, otvorenosti novim pitanjima i svim vidovima izražavanja. Uporabom standardnog jezika u djelima Kranjčević izlazi iz zavičajnog kruga premda tematski ostaje vjeran provincijskom životu i svom zavičajnom jeziku, pa makar i u kratkim replikama, i tako se predstavlja kao suvremeni romantičar – bori se za narodni identitet, buđenje i očuvanje nacionalne svijesti i hrvatski jezik, a s druge strane dokazao je sebi i drugima da posjeduje uspješnost pisanja i postizanja duhovnosti i duhovitosti na standardnom jeziku.

Štoviše, Kranjčević je pokazao i zavidnu sposobnost snalaženja i u jednom sasvim drugačijem području pripovijedanja – području fantastične priče, koju je pokazao u najnovijoj knjizi objavljenoj pod naslovom *Tri neobične priče*. Pokazao je sposobnost da bude sasvim drugačiji, neobičan kako daje naslutiti i odabrani naslov. *Psi naših duša*, *Leptiri naših srca* i *Zmije naših njedara* su složene, slojevite, simbolične, alegorijske i fantastične priče, kojima se Kranjčević još jednom (bajkama je to već učinio) svrstao u red postmodernističkih hrvatskih pisaca. Čudesnost svijeta koji nam se otvara u pričama najavljena je odabranim citatima: *Vi ste tvorci svoje vlastite sreće. Sami sebi prouzrokuje patnju, činite dobro i nanosite zlo, i vi ste ono što zaklanjate oči rukama i govorite da je tamno. Sklonite ruke i ugledajte svjetlost* (Kranjčević, 2012: 5); *Od snova rastemo. Svi veliki ljudi su sanjari. Oni vide stvari u nekoj sumaglici proljetnog dana ili u crvenom ognju dugih zimskih večeri. Neki od nas dopuštaju da takvi snovi umru, ali drugi se brinu o njima i štite ih, njeguju u lošim danima, sve dok ih ne dovedu na sunce i svjetlo koje uvijek dolazi onima koji se iskreno nadaju da će se njihovi snovi ostvariti* (Kranjčević, 2012: 73); *Najveće zlo od kojeg svijet pati nije moć zlih ljudi, nego slabost dobrih ljudi* (Kranjčević, 2012: 135), prema kojima se može naslutiti višestruka slojevitost (stilska, tematska, idejna...), koja zaslužuje posebnu analizu, pa i zbog toga što očigledno autor ulazi u neku novu i drugačiju fazu svoga stvaralaštva.

Može se zaključiti da se Milan Kranjčević višestruko potvrđuje snagom i privlačnošću svojih djela kao svestrani književnik: komediograf, dramatičar, naturalist, realist, romantičar, humanist, parodičar, satiričar, psiholog, erudit, kritičar, crnohumorist i fantastičar, koji svojim djelima pokazuje svjetlost, dobrotu, pomaže sanjati i obnavlja vjeru u ostvarenje snova.

Literatura

- Kekez, S. (2004) Vrijedan prinos proučavanju gacke čakavštine. Zagreb: *Prikazi i osvrti Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knjiga 30.
- Kovačević, M. (2005) Milan Kranjčević: *Ričnik gacke čakavščine. Konpoljski divan. Lička revija*, br. 5.
- Kranjčević, M. (2004) *Ričnik gacke čakavščine. Konpoljski divan*. Otočac – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke – Grafrade.
- Kranjčević, M. (2009) *Bajke za maće i 'ne zericu veče*. Otočac: KČSPG.
- Kranjčević, M. (2009) *Kičmasa*. Otočac: KČSPG.
- Kranjčević, M. (2011) *Čarolija kvaka i kava*. Otočac: KČSPG.
- Kranjčević, M. (2011) *Status*. Otočac: KČSPG.
- Kranjčević, M. (2012) *Tri neobične priče*. Otočac: KČSPG.
- Hamersak, M. (2011) *Pričalice o povijesti djetinjstva i bajke*. Zagreb: Algoritam.
- Orešković, S. (2010) Osvrt na literarna izdanja Milana Kranjčevića u 2009. g. u Otočcu. *Vrilo*, br. 10.
- Orešković, S. (2011) Pogovor u: Milan Kranjčević, *Status*. Otočac: KČSPG.
- Zalar (priredila), D. (2010) *Stala vila da napoji konja* (Izbor suvremene hrvatske bajke). Zagreb: KNJIGA U CENTRU.

Jasminka BRALA MUDROVČIĆ

PROSE CREATION OF MILAN KRANJČEVIĆ

The paper presents the prose creation of Milan Kranjčević, confirmed by the analysis of his novels, short stories and fairy tales as one of the most constructive writers of the western part of Lika and representing him as one of the major guardians of the local folk spirit. Thematic author's relationship to the Gacka region, breakthrough into the psychology of a hero, humour, irony, sarcasm and ethics are just some of the characteristics of Kranjčević's fresh and endured prose.

Key words: *Milan Kranjčević, Cathedra of Čakavian Assembly, Otočac*